

DREPTUL LA UN MEDIU SĂNĂTOS DIN PERSPECTIVA ANALIZEI PRACTICII CEDO

Evghenia GUGULAN,
*doctorand, asistent universitar al Catedrei „Drept privat”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI*

Rezumat

Dreptul la un mediu sănătos este un drept universal, un drept al fiecărei persoane dintr-un stat, care este consacrat legislativ. În condițiile actuale, este firesc ca orice persoană să poată să pretindă să trăiască într-un mediu sănătos, nepoluat. Lupta pentru prevenirea poluării și înlăturarea consecințelor acesteia trebuie să fie o îndatorire a tuturor locuitorilor unei țări, unei regiuni, cum este dreptul la un mediu sănătos, echilibrat ecologic exprimat prin caracterul său universal.

Realizarea drepturilor fundamentale ale omului la viață, la sănătatea fizică și morală este de neconceput fără existența unui mediu ecologic curat. Totodată, menținerea unor condiții ecologice favorabile constituie un factor important pentru dezvoltarea durabilă, care are la bază atât obiective economice, cât și sociale și de mediu.

Cuvinte-cheie: dreptul la un mediu înconjurător sănătos, dezvoltarea durabilă, practica CEDO.

Summary

The right to a healthy environment is a universal right, a right of every person in a state, which is legislatively devoted. Under the current conditions, it is natural for any person to be able to claim to live in a healthy, unpolluted environment. The struggle to prevent pollution and the removal of its consequences must be a duty of all inhabitants of a country, a region, such as the right to a healthy environmentally balanced environment expressed by its universal character.

The achievement of fundamental human rights to life, physical and moral health is inconceivable without the existence of a clean environment. At the same time, maintaining favorable ecological conditions is an important factor for sustainable development, which is based on both economic and social and environmental objectives.

Keywords: right to a healthy environment, sustainable development, ECHR practice.

Introducere. Dreptul la mediu se dezvoltă de câteva decenii progresiv, existând pe plan european preocupări importante privind dreptul la mediu sănătos ca drept fundamental al omului. Astfel, dreptul la un mediu sănă-

tos se caracterizează printr-o dinamică deosebită în privința recunoașterii și garantării sale juridice. Proclamat inițial în plan internațional (Declarația de la Stockholm, 1972), consacrat constituțional și/sau legislativ la nivelul statelor, acest drept este receptat pe cale jurisprudențială de Convenția Europeană a Drepturilor Omului [14, p. 65].

Asigurarea dreptului la un mediu natural curat, sănătos și durabil continuă să fie un obiectiv important pentru autoritățile Republicii Moldova.

Un șir de probleme ce necesită o intervenție urgentă, sunt acelea care se referă la: asigurarea și gestionarea eficientă a resurselor de apă, stocarea și colectarea deșeurilor menajere și cele din domeniul gestionării sectorului forestier, protecției și conservării pădurilor. Chestiunile în cauză sunt punctate și în Strategia de mediu [5] a Republicii Moldova pentru anii 2014-2023: „Managementul insuficient al deșeurilor solide cauzează poluarea solului, aerului și a apei; managementul inadecvat al pădurilor și practicile agricole iraționale cauzează degradarea solului și pierderea biodiversității; râurile mici, fântânile sunt puternic poluate din cauza activităților agricole, a infrastructurii de epurare a apelor învechite, a depozitării ilegale a deșeurilor și a dejecțiilor animaliere”.

Constituția Republicii Moldova [2, art. 37] consfințește în mod expres dreptul cetățeanului la un mediu înconjurător sănătos, și anume: „Fiecare om are dreptul la un mediu înconjurător neprimejdios din punct de vedere ecologic pentru viață și sănătate, precum și la produse alimentare și obiecte de uz casnic inofensive. Statul garantează fiecărui om dreptul la accesul liber și la răspândirea informațiilor veridice privitoare la starea mediului natural, la condițiile de viață și de muncă, la calitatea produselor alimentare și a obiectelor de uz casnic. Tăinuirea sau falsificarea informațiilor despre factorii ce sunt în detrimentul sănătății oamenilor se interzice prin lege. Persoanele fizice și juridice răspund pentru daunele pricinuite sănătății și avutului unei persoane ca urmare a unor contravenții ecologice”.

În aspect comparativ, legea supremă a României [3, art. 35] prevede corespunzător că: „Statul recunoaște dreptul oricărei persoane la un mediu înconjurător sănătos și echilibrat ecologic. Statul asigură cadrul legislativ pentru exercitarea acestui drept. Persoanele fizice și juridice au îndatorirea de a proteja și a ameliora mediul înconjurător”.

Dreptul fundamental la un mediu sănătos și echilibrat din punct de vedere ecologic al omului este consacrat în Carta Uniunii Europene privind drepturile fundamentale [1] stipulând la art. 37 intitulat „Protecția mediului” precizând doar că: „Un nivel ridicat de protecție a mediului și ameliorarea calității trebuie să fie integrate în politicile Uniunii Europene și asigurate în conformitate cu principiul dezvoltării durabile”.

Aspecte teoretice. Dreptul la un mediu sănătos poate fi prezentat ca un drept individual, subiectiv sau unul colectiv. Aspectul subiectiv al dreptu-

lui la un mediu sănătos implică dreptul fiecărei persoane la prevenirea poluării, încetarea unor activități care au ca consecință refacerea mediului, precum și repararea daunei suferite de pe urma poluării mediului. Corespunzător, din punct de vedere colectiv, dreptul la un mediu sănătos implică îndatorirea statelor de a garanta exercitarea acestui drept și de a colabora în vederea prevenirii poluării și protecției mediului la nivel regional și internațional.

Analiza terminologiei, „dreptul omului la un mediu înconjurător sănătos și protejat” este importantă datorită necesității reflectării cât mai complete în denumire, atât a conținutului acestui drept cât și a întinderii acestui conținut.

În literatura de specialitate nu există un consens cu privire la denumirea acestui drept, fiind utilizate frecvent denumiri cum ar fi:

– Dreptul la un mediu înconjurător sănătos [8, p.37].

Motivarea acestei denumiri are la bază argumentul după care dreptul fundamental la un mediu sănătos reprezintă premisa realizării altor drepturi fundamentale (cum ar fi: dreptul la viață, la sănătate, la integritate fizică și morală, la muncă, la proprietate etc.); existența dispozițiilor constituționale privind drepturile omului stipulate în tratatele internaționale; existența obligațiilor fundamentale ale statului la refacerea, protejarea și menținerea echilibrului ecologic.

– Dreptul la un mediu sănătos și echilibrat ecologic [11, p. 50-51].

Pentru motivarea acestei opinii, se pleacă de la ideea că mediul trebuie protejat atât pentru protejarea vieții cât și pentru asigurarea calității ei, un astfel de drept ducând la o protecție mult mai largă decât cea care ar putea rezulta doar din dreptul protecției sănătății. Cuvântul „echilibrat” indică dimensiunea naturală, ce se referă la un mediu ecologic global [12, p.29].

– Dreptul la un mediu înconjurător de calitate;

– Dreptul la conservarea mediului înconjurător.

Această formulare este motivată în sensul că participarea cetățenilor la conservarea mediului are un dublu aspect, de drept și de îndatorire, aceștia nefiind doar beneficiari pasivi ci și responsabili de conservarea și protecția mediului înconjurător.

În doctrină se folosesc și alte denumiri cum ar fi: „drept la un mediu înconjurător decent”, „drept la un mediu înconjurător sigur”, „drept la un mediu curat”, „drept la un mediu înconjurător conservat” etc.

Ne raliem opiniei după care denumirile prezente includ doar elemente de conținut ale acestui drept, ele nu au un caracter general, utilizarea lor putând crea neconcordanță între formă, denumire și conținut, datorită lipsei de generalitate. De aceea, pe lângă elemente ca: sănătos, ecologic, curat, echilibrat, de calitate, este indicat să se folosească și noțiunea de „protecție”, care îi poate asigura acestui drept generalitatea optimă. De fapt, toate noțiunile cuprinse în denumirea acestui drept sunt elemente de conținut ale „protec-

ției” pentru că în lipsa acesteia, mediul dispare și în consecință dispar toate adjectivele menționate mai sus în calitate de denumiri.

Pentru aceste considerente, apreciem că formularea corespunzătoare ar fi: „drept la un mediu sănătos, protejat și echilibrat ecologic”.

E de menționat că, deși atât la nivel internațional, cât și regional s-au făcut eforturi în scopul recunoașterii unui asemenea drept ca fiind unul fundamental, totuși în doctrina străină și în instrumentele internaționale nu s-a ajuns la un consens în această problemă.

Până la Conferința Mondială de la Rio de Janeiro din 1992, nici un instrument internațional nu a conținut o recunoaștere expresă a unui asemenea drept al omului. Nu se poate spune, însă, că nu au fost întreprinse tentative de a înlătura acest neajuns. Ca urmare, Declarația privind mediul înconjurător, adoptată la Conferința ONU de la Stockholm din 1972 proclamă principiul conform căruia, „omul are un drept fundamental la libertate, egalitate și la condiții de viață satisfăcătoare, într-un mediu a cărui calitate să-i permită să trăiască în demnitate și bunăstare”.

De asemenea, Carta Mondială a Naturii, document aprobat prin Rezoluția Adunării Generale a ONU din 1982, preciza obligația statelor, autorităților și cetățenilor cu privire la necesitatea păstrării mediului în bune condiții, curat, capabil să asigure o dezvoltare fizică și psihică corespunzătoare.

Carta africană a drepturilor omului și popoarelor, adoptată în 1981, recunoaște implicit (la art. 24) dreptul la „un mediu satisfăcător și global”, ca drept al tuturor popoarelor. Protocolul adițional din 1988 al Convenției europene a drepturilor omului stipulează în art. 11 că „fiecare are dreptul de a trăi într-un mediu sănătos și de a beneficia de serviciile publice esențiale”.

Constituirea Comisiei Mondiale asupra mediului înconjurător a adoptat raportul „Viitorul nostru al tuturor” în care se afirma că „toate ființele umane au dreptul fundamental la un mediu înconjurător suficient pentru asigurarea sănătății lor și bunăstării”, poluarea fiind considerată infracțiune contra umanității.

Pentru aceste considerente, s-a creat opinia necesității recunoașterii expresive a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos și protejat în instrumentele internaționale cu forță juridică obligatorie, pentru că numai astfel s-ar putea da o nouă apreciere, atât protecției mediului, cât și relațiilor internaționale. Se apreciază în directivă că o astfel de recunoaștere s-ar putea realiza printr-o declarație de proclamare și formulare a unui asemenea drept, care va servi ulterior pentru adoptarea unui document internațional cu forță obligatorie.

Raportul juridic în conținutul căruia este inclus dreptul la un mediu sănătos și echilibrat ecologic se stabilește dintre persoana fizică sau persoana juridică, ca titulară de drepturi, și statul pe teritoriul căruia ea își are domiciliul sau reședința. Acest raport juridic și, implicit, dreptul fundamental la care

ne referim apare în momentul dobândirii capacității juridice a titularului, adică la nașterea persoanei fizice sau constituirea unei persoane juridice. Mai mult, în contextul legislației de protecție referitoare la copilul conceput, însă, încă nenăscut s-a poziționat că și acesta este titular al dreptului la un mediu sănătos și echilibrat ecologic, încă de la concepere.

În legătură cu titularul dreptului la un mediu sănătos și protejat, în literatura de specialitate s-au formulat mai multe opinii care rezidă, în consecință, în relația om-natură. Indiscutabil, viitoarea generație constituie viitorul unei națiuni, cât și a întregului univers, de aceea considerăm că copiii se încadrează în mod implicit în această categorie de titulari ai dreptului la un mediu sănătos și echilibrat ecologic.

Cercetarea științifică. În cuprinsul Convenției Europene a Drepturilor Omului nu se regăsește sintagma „mediu înconjurător” și nici aceea de „drept la un mediu sănătos”. Astfel, s-ar putea susține că acest drept nu face parte din categoria drepturilor și libertăților pe care ea le garantează. De altfel, neincluderea acestui drept printre cele reglementate de Convenție nu este surprinzătoare, având în vedere că dezvoltarea industrială de la momentul adoptării ei nu ridică probleme deosebite de mediu. Chiar dacă dreptul la mediu a făcut obiectul a numeroase reglementări internaționale, importanța Convenției și a jurisprudenței CEDO în această materie este determinantă în a stabili în ce măsură dreptul la mediul înconjurător este transformat într-un drept subiectiv apărut de Convenție și în ce măsură indivizii pot invoca dreptul subiectiv la mediu înconjurător sănătos cu obligația corelativă ce revine statelor, în fața organelor Convenției.

Având în vedere importanța acestui drept și necesitatea acoperirii lipsurilor determinate de faptul că el nu se bucură de o consacrare expresă în Convenție, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a recurs la tehnica „protecției prin ricoșeu” [7, p. 602], care a permis extinderea protecției unor drepturi garantate de Convenție la drepturi care nu sunt expres prevăzute de aceasta. Astfel, prin „atracție” de către și sub acoperirea semnificațiilor art. 8 paragraful 1, care recunoaște dreptul oricărei persoane la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței și ale art. 6 paragraful 1, care garantează dreptul la un proces echitabil, jurisprudența CEDO a ajuns la garantarea protecției mediului ca un drept individual sub trei aspecte principale:

- apartenența sa la conținutul dreptului garantat de art. 8 paragr. 1 din Convenție;
- existența unui drept la informare privind calitatea și pericolele pentru mediu;
- existența unui drept la un proces echitabil în această privință.

Pe această linie, începând cu anii 1970, Comisia a început să admită treptat și din ce în ce mai explicit că poluările aduceau atingere dreptului la

viață privată al persoanelor și că „o poluare sonoră poate afecta neîndoielnic bunăstarea fizică a unei persoane și, în consecință, aduce atingere vieții private” și că ea „poate, de asemenea, lipsi persoana de posibilitatea de a se bucura de liniștea domiciliului său”.

Făcând referire la practica judiciară, putem aduce un exemplu când Republica Moldova a fost condamnată în anul 2016 de Curtea Europeană a Drepturilor Omului pentru încălcarea articolului 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului pentru neacordarea despăgubirilor suficiente de instanțele de judecată pentru repararea prejudiciului cauzat sănătății. Persoana vizată în această cauză a ajuns la spital după ce a consumat apă înfășurată de la robinet, iar instanțele naționale nu i-au acordat despăgubirile solicitate pentru dauna adusă sănătății [6].

Cauza a fost inițiată prin cererea (nr. 22743/07) depusă la Curte împotriva Republicii Moldova, în conformitate cu prevederile Articolului 34 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale („Convenția”) de către un cetățean al Republicii Moldova, dna Svetlana Otgon („reclamanta”), la 20 aprilie 2007. Guvernul Republicii Moldova („Guvernul”) a fost reprezentat de Agentul său, dl V. Grosu. Reclamanta s-a plâns, în special, de primirea unei compensații insuficiente pentru recunoașterea încălcării drepturilor sale prevăzute de Articolul 8 al Convenției. La 26 octombrie 2005 reclamanta și fiica sa au băut apă de la robinetele din apartamentul lor și la scurt timp după aceasta s-au simțit rău. La 29 octombrie 2005 fiica reclamantei, care la acel moment avea 12 ani, a fost internată în spital cu diagnoza „dizenterie acută gravă”. Reclamanta a fost internată în spital la 31 octombrie 2005, cu același diagnostic. Ea a fost externată din spital la 13 noiembrie 2005, la o zi după externarea fiicei sale. Reclamanta a intentat o acțiune împotriva furnizorului local de servicii („furnizorul”), o întreprindere de stat, cerând 100.000 lei moldovenești („MDL”, echivalentul a aproximativ 6,700 euro la acel moment) pentru compensarea prejudiciului cauzat sănătății acesteia și a inconveniențelor legate de acesta, inclusiv investigațiile ulterioare și dezinfectarea. Reclamanta s-a plâns de punerea în pericol a sănătății sale după ce a băut apă contaminată. Ea a considerat că a existat o încălcare a Articolului 8 al Convenției.

Aprecierea Curții s-a conturat sub următoarea formulă: „După cum Curtea a remarcat în alte ocazii anterioare, conceptul de „viață privată” este un termen larg, nesusceptibil de o definiție exhaustivă. Aceasta cuprinde, *inter alia*, integritatea fizică și psihologică a persoanei (a se vedea, spre exemplu, X și Y c. Olandei, 26 martie 1985, § 22, Seria A nr. 91, Pretty c. Regatului Unit, nr. 2346/02, § 61, CEDO 2002-III și G.B. și R.B. c. Republicii Moldova, nr. 16761/09, § 29, 18 decembrie 2012). De asemenea, aceasta a stabilit că „în Convenție nu există în mod explicit dreptul la un mediu sănătos și liniștit, dar atunci când un individ este în mod direct și serios afectat de gălăgie sau

alte poluări, poate apărea o problemă în baza Articolului 8” (a se vedea, spre exemplu, Powell și Rayner c. Regatului Unit, 21 februarie 1990, § 40, Seria A nr. 172, López Ostra c. Spaniei, 9 decembrie 1994, § 51, Seria A nr. 303-C, Guerra și alții c. Italiei, 19 februarie 1998, § 57, Rapoartele Hotărârilor și Deciziilor 1998-I și Hatton și alții c. Regatului Unit [MC], nr. 36022/97, § 96, CEDO 2003-VIII). Mai mult, „Articolul 8 se poate aplica în cauzele ecologice, dacă poluarea este cauzată în mod direct de către Stat sau dacă responsabilitatea Statului apare ca urmare a lipsei reglementării corespunzătoare a industriei private. Atunci când cauza este analizată cu privire la obligațiile pozitive ale Statului de a întreprinde măsuri rezonabile și corespunzătoare de a asigura drepturile reclamanților garantate de alineatul 1 Articolul 8 sau în ce privește justificarea amestecului unei autorități publice în conformitate cu alineatul 2, principiile aplicabile sunt în mare parte similare” (Hatton și alții, citat mai sus, § 98). Ținând cont de materialele cauzei, Curtea consideră că amestecul în exercitarea drepturilor reclamantei protejate de Articolul 8 al Convenției a avut loc, din moment ce integritatea ei fizică a fost afectată de un mediu nesănătos”.

Consacrarea prin jurisprudența europeană a dreptului la informația de mediu ca o garanție procedurală a dreptului fundamental la un mediu sănătos este în deplină concordanță cu reglementarea acestei probleme prin Convenția de la Aarhus din 1998.

Aceasta garantează dreptul de a avea acces la informație fără ca solicitantul să declare un anumit interes, precum și dreptul publicului de a fi informat de autoritățile publice asupra problemelor de mediu.

Potrivit art. 5 paragraful 1 al Convenției de la Aarhus, „în caz de pericol iminent pentru sănătatea sau mediul înconjurător, imputabil activităților umane sau datorat unor cauze naturale, toate informațiile de natură a permite publicului să ia măsuri pentru a preveni sau limita eventualele pagube și care sunt în posesia unei autorități publice trebuie difuzate imediat persoanelor care riscă să fie afectate”.

Analizând situațiile expuse, putem concluziona că există o necesitate stringentă de a trece de la o recunoaștere implicită la cea expresă a dreptului omului la un mediu sănătos, echilibrat ecologic, fiind consolidat acest drept atât la nivel regional cât și cel internațional.

Concluzii și implicații. Dreptul la un mediu sănătos și echilibrat ecologic poate fi considerat ca fiind un drept fundamental ce aparține tuturor subiecților de drept (persoanelor fizice, persoanelor juridice și statului). Respectarea și garantarea exercitării acestuia urmează să fie asigurată la nevoie și prin forța coercitivă a statului. Recunoașterea la nivel constituțional a unui astfel de drept prezintă importanță pentru economie, pentru legislația mediului și pentru politica de protecție a mediului, urmărindu-se prin drepturile și obligațiile stipulate și trezirea în fiecare cetățean a conștiinței de mediu.

Analizând cele menționate venim cu anumite recomandări în acest sens:

- ✓ eficientizarea politicilor sectoriale pentru a supraveghea, gestionarea și protejarea resurselor de apă; monitorizarea calității apei la nivel național, în mod sistematic și coordonat;
- ✓ intensificarea eforturilor de extindere a rețelei de canalizare și a sistemului de epurare a apelor uzate din țară și în special în localitățile rurale, alături de construcția de noi apeducte;
- ✓ consolidarea capacităților autorităților publice locale pentru a elabora documentația de proiect, pentru obținerea finanțării din partea autorităților naționale de resort competente, în domeniul alimentării cu apă și canalizare a localităților rurale;
- ✓ intensificarea eforturilor pentru a realiza controlul și a evalua situația ecologică din Republica Moldova din punctul de vedere al gestionării deșeurilor și informarea populației despre aceasta;
- ✓ întreprinderea măsurilor urgente pentru a elabora soluții optime pentru problema depozitării deșeurilor din mun. Chișinău;
- ✓ monitorizarea respectării stricte a interdicțiilor instituite la arenda spațiilor de pădure și de concesionare a dreptului de arendă a spațiilor forestiere către alte persoane, dar și întreprinderea de acțiuni legale pentru a readuce pădurile în gestiunea exclusivă a statului și în beneficiul tuturor cetățenilor, întreprinderea de acțiuni necesare pentru a extinde spațiile forestiere;
- ✓ promovarea educației ecologice a tinerei generații la toate nivelele, ca parte componentă a unui sistem educațional modern.

Bibliografie:

1. Carta drepturilor fundamentale a uniunii europene (2010/C 83/02), Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 30.03.2010.
2. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. Publicat: 12.08.1994 în Monitorul Oficial nr. 1. Data intrării în vigoare: 27.08.1994.
3. Constituția României, Monitorul Oficial nr. 767 din 31 octombrie 2003.
4. Legea nr. 1515 privind protecția mediului înconjurător din 16.06.1993, Monitorul Parlamentului Republicii Moldova nr.10 din 01.10.1993.
5. Hotărârea Guvernului nr. 301 din 24.04.2014 cu privire la aprobarea Strategiei de mediu pentru anii 2014-2023 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia. Publicat: 06.05.2014 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 104-109, art. 328.
6. Cauza Otgon c. Republicii Moldova (Cererea nr. 22743/07), Hotărâre Strasbourg 25 octombrie 2016.
7. Bîrsan C. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. București: Editura All Beck, 2005.
8. Cloșcă I. Drepturile omului și dreptul umanitar în lumea contemporană.

- În: Revista „Drepturile omului” nr.1-4/1991.
9. Diaconu M. Dreptul la mediu sănătos în constituțiile unor țări ale Uniunii Europene. În: Revista de Științe Juridice. Secțiunea Drept Public, 2006.
 10. Dogaru L. Protecția dreptului la un mediu sănătos în jurisprudența CEDO. În: Revista Curent juridic, 2011.
 11. Duțu M. Dreptul mediului. București: Editura C.H. Beck., 1993.
 12. Lupan E. Tratat de dreptul protecției mediului. București: Editura C.H. Beck, 2009.
 13. Marinescu D. Tratat de dreptul mediului. Ediția a II-a. București: Editura Șansa, 1993.
 14. Nedelcu A., Surdescu O. Reflecții cu privire la constituționalizarea dreptului la un mediu sănătos în Uniunea Europeană. În: Revista de științe politice, volumul XVIII, nr. 7 (149), iulie 2010, p. 65-74. https://www.researchgate.net/publication/338543991_Reflectii_cu_privire_la_constitutionalizarea_dreptului_la_un_mediu_sanatos_in_Uniunea_Europeana
 15. Trușcă P., Trușcă A. Dreptul fundamental al omului la un mediu sănătos în jurisprudența CEDO. În: Revista Transilvană de Științe Administrative 1 (23), 2009, p. 97-120.